

Frimärksbilder 1988

av Arne Carlbom

Ett av frimärksmotiven 1988 var en upp-
repning av kungamärket från 1985, alla
övriga var nya bilder. Antalet motiv var
stort, 52 stycken plus en färgvariant. De
flesta var formgivna av tidigare anlitade
konstnärer, men ett antal nya namn kom
fram under året. Åtta redan befintliga
konstverk reproducerades i frimärksfor-
mat. Man lade ner omsorg på utformning-
en av häftesomslag och förstadagsbrev.
Alla märkena trycktes av frimärkstrycke-
riet i Kista.

Carl XVI Gustaf

Ett av de första frimärkena detta år var ett
nytryck med valören 2 kr 20 öre av kunga-
märket från 1985. Karl-Erik Franzén må-
lade en tavla av kungafamiljen och försök-
te ge mera liv åt figurerna än på äldre ti-
ders paradstycken. Franzéns bild av kung-
en på frimärket skiljer sig emellertid inte
mycket från gamla regentporträtt. Ansik-
tet är till och med mer statuariskt än på de
tidigare kungamärkena. Några frimärken
med Gustaf VI Adolf efter fotografiska
förlagor ger ett mera levande intryck.

Carl XVI Gustaf 1988. Teckning av Karl-Erik Franzén. Gravyr av Czeslaw Slania.

ARNE CARLBOM är född 1919 i Marianne-
lund i Småland. Fil kand i Lund 1969 med
konsthistoria som huvudämne. Postanställd
1939–1984. Vid pensioneringen postområdes-
chef i Karlskrona. Han skrev boken "Frimärks-
bilder", utgiven av Postmuseum 1988. Med-
verkade vid Postmusei och Kulturhusets i
Stockholm utställning "Bilderna bakom märket"
1986.

Gravyren framträder mer eller mindre
väl på frimärken, beroende på färgen. Ur
denna synpunkt var det första, gråsvarta
märket bäst. Fyra följande färgvarianter
var mindre lyckade. Den grönbåla färgen
på 1988 års märke gör sig bättre.

Inlandets båtar

Samtidigt med kungamärkena utgavs bil-
der av båtar. Martin Mörck tecknade och
graverade en serie med allmogebåtar som
kom ut 1981. Nu fortsatte han med att
återge farkoster som varit vanliga i våra
insjöar. Han är specialist på detta område
eftersom han kan bygga båtar och är en
skicklig tecknare och gravör.

Allmogebåtarna ritades så att säga i hel-
figur med skrov och rigg men utan anty-
dan av vatten eller annan bakgrund. Ut-
formningen av insjöbåtarna blev annor-
lunda. Bilderna fick bredd- i stället för
höjdformat och båtarnas riggar och deras
utlagda åror stympades. Valörsiffrorna
och landsnamnet fick en dominerande
stilgrad.

De nya frimärkena är i jämförelse med
de tidigare ganska röriga. Mörcks allmo-
gebåtar svävade fritt utan relation till om-
givningen, insjöbåtarna trängs i bildrum-
met. Bedömningen inom Konst- och pro-
gramrådet var emellertid positiv: "Stiliga
frimärken på vackert gult papper."

Båtar i insjöar. Teckning och gravyr av Martin Mörck. På byabåten från Vättern står "MARIA 188(5) (R)ÖKINGE". Kinningsbåten användes vid timmerflottning.

Nya Sverige 1638–1988

Till minne av att svenskar och finnar grundade kolonien Nya Sverige vid Delawarefloden i Nordamerika 1638 utgavs i mars ett häfte med sex bilder. Ett av motiven användes samtidigt för frimärken utgivna av postverken i Finland och USA. Alla frimärken i häftet försågs med utgåvans engelska namn, New Sweden 1638–1988, trots att bara en av bilderna har att göra med kolonien i Delaware, som för övrigt aldrig kallades New Sweden. Fem märken handlar om svenska och svensk-amerikanska insatser i senare tider och på de mest skilda områden.

Nya Sverige-minnet firades för femtio år sedan med utgivning av jubileumsmärken. Den tidens ledande frimärkskonstnär Olle Hjortzberg tecknade och Sven Ewert graverade fem märken i låga valörer. Bildinnehållet var inriktat på själva grundandet av kolonien. Två av motiven handlade om markförvärvet. Gilbert Svenson har utförligt berättat om tillkomsten av dessa märken i "Stildrag hos våra frankotecken" (Meddelanden från Postmuseum 34, 1969).

I förarbetet till de nya jubileumsmärkena fanns bilder med blixtlås, kullager och säkerhetständstickor. Det ansågs svårt att få fason på dessa förslag. Uppdraget gick

slutligen till Lennart Forsberg och Göran Österlund.

På det första frimärket i häftet är kolonisationen samlad i en bild. Till höger syns en karta över Atlanten och länderna i öster och väster. Grönland är vitt som is och det är också Sverige och Finland i en eljest gulbrun omgivning. Fartygen "Calmare Nyckel" och "Fogel Grip" seglar västerut över havet. Trakten kring Delawareflodens mynning återges på en detaljkarta.

Frimärkets mitt upptas av en grupp figurer som sägs vara svenskar och indianer i överläggning med varandra. Förebilden är en detalj ur en större bild. Den trycktes 1702 i en bok av Thomas Campanius Holm med titeln "Kort beskrifning om Provincien Nya Sverige uti America". Det uppges i Alf Åbergs bok "När svenskarna upptäckte världen" (Stockholm 1981) att teckningen ursprungligen gjorts av fortifikationsingenjören Per Lindeström som var i Nya Sverige under koloniens sista år. Framärkets förebild torde dock vara tecknad och stucken i koppar av Holm, vars farfar var präst i Nya Sverige under några år. Lindeström har avbildat indianer, men på ett annat sätt.

Det andra frimärket avser en annan koloni, grundad mycket senare än Nya Sverige och med en annan utgångspunkt. An-

Nya Sverige 1638–1988. Kolonisationen i Delaware. Föremålen vid den sittande indianens fot kan tänkas vara byttesvaror. Teckning av Göran Österlund. Gravyr av Lars Sjööblom.

Bishop Hill. Olof Krans. Formgivning av Lenart Forsberg, Gravyr av Czeslaw Slania.

Carl Sandburg (1878–1967) efter foto ur ett collage av Edward Steicher. Jenny Lind (1820–1887) efter en oljemålning av Edvard Magnus, Berlin, 1846. Komposition av Lenart Forsberg. Gravyr av Martin Mörrck.

Charles Lindbergh (1902–1974) och hans flygplan. Teckning av Göran Österlund. Gravyr av Martin Mörrck.

Astronauten Alan Bean, deltagare i expedition Apollo XII. Han vandrar på månen med en Hasselbladskamera i handen. Teckning av Göran Österlund efter foto av Pete Conrad. Gravyr av Czeslaw Slania.

Ishockeyspelare i NHL, T Sandström, W Gretzky och G Fuhr. Teckning av Göran Österlund. Gravyr av Lars Sjööblom.

Illustration ur Thomas Campanius Holm, "Kort beskrifning om Provincien Nya Sverige uti America". Stockholm 1702. Foto Kungl. Bibl.

hängare till "profeten" Erik Janssons sekt utvandrade 1846 till USA undan förföljelse från kyrkan och myndigheterna. På prärien väster om Chicago slog de sig ner och grundade ett samhälle som de kallade Bishop Hill efter Janssons födelseort Biskopskulla i Uppland. Nya Sverige erövrades av holländarna från Manhattan efter sjutton år. Bishop Hill hölls samman i sexton år. Båda kolonierna blev kortlivade men lär ändå ha haft någon liten betydelse för utvecklingen i Nya Världen.

På frimärket avbildas några av de byggnader som invandrarna gemensamt uppförde, bl a den imponerande Tornbyggningen. Förebilden är en målning av Olof Krans som var yrkesmålare och självlärd konstnär. Sent i livet målade han naiva tavlor av livet i kolonien så som han mindes det. Infälld i frimärksbilden är Krans' självporträtt från 1908.

Det tredje märket är ett dubbelporträtt av författaren Carl Sandburg av svensk härstamning och den svenska sångerskan Jenny Lind. Svensktättlingen Charles Lindbergh gjorde den första ensamflygningen över Atlanten. Han är porträtterad tillsammans med sitt enmotoriga flygplan "Spirit of St Louis". På nästa märke står astronauten Alan Bean, utan svensk an-

knytning, på månen med en svensk Hasselbladskamera i handen. Det sjätte frimärket slutligen visar en situation från en ishockeymatch i National Hockey League med Thomas Sandström som en av spelarna.

Kompositionen av häftet som helhet är inte särskilt bra. Man har försökt få med för mycket på den begränsade ytan. Färgerna är bitvis brokiga och bitvis murriga. Formgivarna har väl gjort det bästa möjliga av materialet men häftet ger ett osammanhängande intryck.

Kusthavet

Ingalill Axelsson gjorde en serie vackra frimärken med utrotningshotade djur och växter, påbörjad 1983 med fjällräven som den första bilden. Bland de följande märkena fäste man sig vid myskoxen 1984 och storrödingen 1985. På alla märkena i serien framhävs bokstäver och siffror. Konstnären sade i en intervju i Postryttaren 1989 att hon anser att det är viktigt att bild och text samverkar. Frågan är om det är någon egentlig skillnad mellan bild och text på de små ytorna, båda är delar av det hela. Typsnittet som har använts på alla frimärken i denna serie är vackra bokstavsbilder, särskilt i kursiv. Ändå kan det bli för mycket med både svenska och latinska namn på djur och växter.

Tre nya frimärken kom ut 1988, med det gemensamma namnet Kusthavet. Ingalill Axelsson tecknade denna gång djur som lever i närheten av kusten, i vattnet eller ovanför. Havsörnen och gråsälen är relativt bofasta, ålen är inte alltid där.

Örnen avtecknar sig i heraldisk profil mot en bakgrund som domineras av ett stort boträd. Märket med gråsälarna har en bildyta som inte är avgränsad utan flyter ut i kanterna. På örn- och sälmärket föll tecknarens och gravörens namn bort, enligt uppgift på grund av trycktekniska problem. Bilderna blev därigenom litet luftigare. Ålen förefaller att vara ovanligt lång och grov.

Havsörnen är tryckt i två färger, brunt och rött. Det röda i landsnamnet har, nå-

Havsörn efter en bild av Staffan Ullström. Komposition av Ingalill Axelsson. Gravyr av Lars Sjööblom.

Gräsäl och ål. Teckning av Ingalill Axelsson. Gravyr av Lars Sjööblom.

got ovanligt, färgat av sig på valörsiffrorna. Sälarna är naturtroget grå mot blå bakgrund. Ålen är grå, men ljusare än som man oftast ser den.

Rabattfrimärken-Midsommar

Årets rabattfrimärken handlade om midsommar. På tio bilder skildrade Ingalill

Förlagan till havsörnen.

Förstadagsbrevets illustration. En havsörn i luften, tecknad av Ingalill Axelsson.

Skara 1 000 år. Del av ett av Bo Beskows korfönster i Skara domkyrka. Gravör: Zlatko Jakus.

Skara 1 000 år. Hela rutan från Skapelsefönstret, med elefanterna.

Midsommar. Teckning av Ingalill Axelsson. Gravyr av Zlatko Jakus.

Axelsson inslagen i det svenska firandet av midsommaraftonen. Där finns blommorna till prydnad och blommorna att lägga under flickornas huvudkudde, för drömmen om den tillkommande. En farkost som tydligen är en kyrkbåt i Dalarna är fullastad med grönska. En annan båt, "Norrsjär", någonstans i Stockholms skärgård är lövad och dansen går på fördäck. Samma skärgård är motivet på två av bilderna som kan ses som en , en utsikt mot havet i det sena kvällsljuset. Man klär och reser majstången och man dansar till musik av spelmän.

Bilderna är vältecknade med markerade konturer och färgtrycket är snyggt. Formatet är som vanligt när det gäller rabattmärken för litet.

Jubileer

Under året jubilerade en stad, ett gruvbolag och en teater, vilket gav anledning till tre nya frimärken.

Staden

Skara fyllde 1 000 år. Staden som från början var en handels- och kultplats blev längre fram känd som ett andligt kulturcentrum med kyrkor, kloster och skolor. Mycket har förändrats men domkyrkan står kvar, låt vara till stora delar ombyggd och restaurerad. Skara är alltså en skolstad.

När man skulle ha ett motiv för jubileumsmärket valde man på förslag av Skara kommun en glasmålning i domkyrkan, en detalj ur Bo Beskows stora fönstersvit. Beskows arbete tog över trettio år och omfattar trettiosju fönster med bilder från Gamla Testamentets berättelser om Jesu liv och från Apokalypsen. Frimärkets bild hör till skapelsehistorien, en tolkning av Första Mosebok 7:14–15. "... därtill alla vilda djur efter sina arter".

Fönstermålningarna är bibliska och har inget annat sammanhang med stadens tusenåriga historia än att de hör till den gamla kyrkan. Det finns ett annat konstverk i

Skara med klar relation till stadens liv. På Nils Sjögrens Krönikebrunn ser man bl a den mest betydande av medeltidens biskopar bland munkar och djäknar. Denna förebild var med på förslag. Att den inte kom i fråga kan möjligen bero på att en brunnsskulptur av Sjögren varit motiv på ett frimärke i häftet Västergötland 1978.

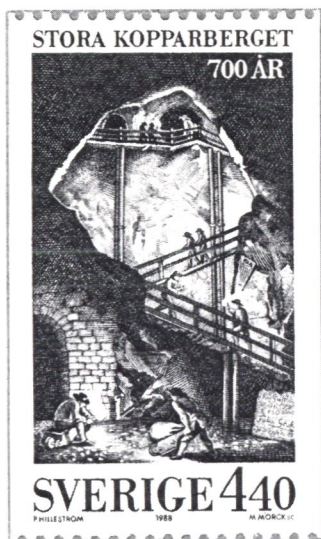
Frimärksbilden är en liten del av ett stort fönster, bara en halv ruta. Figurerna är två behornade djur tillsammans med ett kattdjur som tydligen är en tiger. Det som syns ovanför tigern är benen och fötterna på två elefanter. Det är en stor beskärning, nästan lika brutal som när man skar av armen på Elias Martin på Pilo-märket 1961. Man säger på PFA att det kan försvaras om det blir en bra bild. Att bilden är dekorativ kan inte förnekas.

En färgbild på papper kan inte återge det färgade glasets ljus. Frimärksstryckeriet lyckades ändå ganska bra med färgen, så när som på ett par fält som blev mera violetta än på originalet. Bo Beskow gjorde själv glaset på de gamla glasmålarnas sätt. Det innebär bl a att det i glasmassan finns små mörka fläckar, något som gravören fick med på märket.

Gruvbolaget

Sveriges äldsta industriföretag, Stora Kopparberget, blev 700 år. Falu gruva, den stora kopparfyndigheten som länge finansierade Sverige, är frimärkets motiv. Förlaga är en av Pehr Hilleströms många målningar med minnesbilder från gruvan, som han besökte 1781. Platsen är "Prins Gustafs ort på 110 famnars djup". I fonden syns en trappväg som leder till den ovanför belägna orten "Mars". På trappan vandrar gruvkarlar med bloss i händerna. I förgrunden vilar en arbetare på sin kärra, medan en annan drar ett malmläss.

Bilden är som ofta hos Hilleström arrangerad som en teaterscen med starka ljuseffekter. Tre tavlor av samma konstnär, med eldsken som ett inslag i kompositionen, har blivit frimärksmotiv. De två övriga är Söderfors ankarsmedja i häftet

Stora Kopparberget 700 år. Efter en tavla av Pehr Hilleström 1784. Graverad av Martin Mörck.

Gustaviansk konst 1972 och Kungl Teatern 200 år 1973. Alla tre märkena är enfärgade reproduktioner. Falu gruva är kopparbrun på bruntonat papper.

Verkligheten i gruvan när tavlan målades 1784 lär inte ha varit annorlunda än då Linné besökte den i början av 1700-talet. I sin Dalaresa liknar han den vid Styx eller helvetet med den stickande svavelröken, de sotiga, hala gångarna, de vitrioldrypande taken, hettan och risken för ras. "Hur snart var icke här att gå felt ett steg, neder i de underliggande, oändelige håll, hur snart kunde icke en liten sten nedfalla på ditt huvud, hur snart kunde icke en svimning komma över en, då man gungade på de sviktande stegar, som 2 à 3 voro fästade i varandra."

Teatern

Kungl Dramatiska Teatern gav sin första föreställning den 17 mars 1788, och firade sitt 200-årsjubileum 1988. På Dramaten uppfördes under jubileumsåret en dramatisering av "Drottningens juvelsmycke". Då Operan jubilerade 1973 gavs Lars Johan Werles opera "Tintomara". De båda kungliga teatrarne lyfte fram Carl Jonas Love Almqvist, som på sin tid var illa an-

Dramaten 200 år. Teckning av Eva Ede. Gravyr av Martin Mörck.

Dramaten 200 år. Originalförlagan till frimärket.

satt av kunglig onåd. Vid båda jubileerna utgavs frimärken med den mystiska och romantiska Tintomara som motiv.

Från början fanns det flera förslag till de nya frimärkena. Gunilla Palmstierna-Weiss, med stor erfarenhet av teaterdekoration, gjorde bilder med teaterfigurerna Narren och Kung Lear mot bakgrund av den nyrenoverade teaterbyggnadens färger. Slutligen antogs efter viss omarbetning ett förslag av Eva Ede, en komposition av scenbilder från Drottningens juvelsmycke. Det sades från Postens sida att det var viktigt att teaterns tiljor kom fram och att man i bilden behöll något av kulisserna. Tiljorna finns på frimärket, men inte kulisserna.

I boken utspelas en scen i Kolmården, nära Stavsjö bruk. Där klättrar Azouras Lazuli Tintomara i träden, klädd som en gosse. Hon försöker spela på klarinetten som tillhör hennes bror och sjunger den kända visan: "Mig finner ingen, ingen jag finner". På teatern har detta åskådliggjorts så att Tintomara, som spelas av Stina Ek-

Dramaten 200 år. Scenen med Tintomara i Kolmården från Dramatens uppsättning av "Drottningens juvelsmycke" spelåret 1987/1988. Foto: Bengt Wanselius.

blad, sitter i en gunga. Skogen kring henne är en samling av vitklädda gestalter som bär på stora orgelpipor, och piporna ljuder.

Eva Ede använde denna scen som huvudmotiv och satte nedtill in den svarta gruppen av de sammansvurna på operamaskeraden, då Gustav III blev skjuten. Konstnären säger att hon tänkt sig de båda grupperna som bärare av motsatserna gott-ont, som är ett av bokens teman. Det blev förfelat genom färgsättningen som gjordes av PFA. Komplementfärgerna rött-grönt gav helt andra kontraster. Det röda färgade dessutom av sig på bakgrunden. Bilden blev oklar.

Svenska konstnärer i Paris

Ett ofta förekommande inslag i den svenska frimärksutgivning, inte minst under år 1988, är reproduktion av befintliga konstverk inom måleri, grafik och skulptur. Det började försiktigt 1932 med ett utsnitt ur Carl Wahlboms "Gustav II Adolfs död". Sedan ökade antalet bilder, i huvudsak grafik och skulptur, som lämpade sig för tryckeriets resurser. När Annie Bergmans Vildblommor kom ut 1968 hände det något nytt, reproduktion i flera färger. Nästa år utgavs sex frimärken med relativt lyckad återgivning av målningar av Ivan Aguéli. Märkena trycktes emellertid i England, i sex färgers offset.

Kvaliteten på de följande årens miniatyrtavlor växlade. Under 1983 kom man fram till en fullgod teknisk lösning, den nya frimärkspressen som gjorde det möjligt att trycka tre färger i stålgravyr plus fyra färger i offset. Den första konstutgåvan med den nya tekniken var Stockholm i konsten 1985, som förebud för världsutställningen Stockholmia 86. Förutom Hilding Linnqvists "Sommarnatt vid Riddarholmskanalen", som var en ren miss, var de tre övriga bilderna bra, med verk av Sigrid Hjertén, GAN och Otte Sköld.

En utgåva från 1978, Tre svenska konstnärer, påminde om Carl Kylberg, Karl Isakson och Ivar Arosenius, födda 100 år tidigare. Frammärkena var tryckta i Finland

Svenska konstnärer i Paris. Nils Dardel. Självpporträtt 1923. Vera Nilsson. "Höst, Gubbhuset", ca 1930. Isaac Grünewald. Självpporträtt 1912. Nils Dardel. "Visit hos excentrisk dam" 1921. Vera Nilsson. "Såpbubblor" 1927. Isaac Grünewald. "Det sjungande trädet" 1915. Gravyr: Czeslaw Slania.

med acceptabel tolkning av färgerna. Arosenius' självporträtt med blomsterkransen var det första goda frimärksporträttet i färg. När häftet Svenska konstnärer i Paris skulle utges i augusti 1988 hade tryckeriet i Kista bra förutsättningar. Det gällde denna gången en utgåva liknande den från 1978, en hyllning till tre målare. Det var Nils Dardel, Vera Nilsson och Isaac Grünewald, födda 1888 resp 1889. Alla tre hade bott och utbildats i Paris och hade fått impulser av den nya konsten, av Matisse, Cezanne, van Gogh och de tyska expressionisterna.

Nils Dardel

På förslag var "Den döende dandyn" och "Crime Passionel". Man valde "Besök hos excentrisk dam" från 1921, en målning med en linjestil som var lämplig att reproducera på ett frimärke. Det finns också på denna målning en död ung man, som dock inte är huvudfigur. Innehållet är

som ofta vid denna tid lätt makabert, med egendomliga figurer i ett giftigt ljus. Dardel som ofta var i riskzonen på grund av sitt hjärtfel hade nyss tillfrisknat från en sjukdom och målade tavlan i god stämning, berättas det.

Självpporträttet från 1923 är av ett annat slag. Dardel ägnade sig mycket åt porträtt under 1920-talet och blev societetsmålare på modet. Frimärksbilden är ett exempel på detta måleri, elegant och smickrande för modellen. Han speglar på porträttet ett något förskönat, troskyldigt ansikte.

Vera Nilsson

De båda mittbilderna i frimärkshäftet visar två målningar av Vera Nilsson, en med motiv från Stockholm och en från Italien.

Från sin bostad på Högbergsgatan på Söder kunde hon se det som hon kallade "Gubbhuset". Det var stadens arbetsinrättning för fattiga och arbetslösa, uppkallad efter den tidigare ägaren, klädesfabri-

kören Dohlström och i verksamhet 1844–1905. Huset har förändrats men står till stor del kvar. Gubbhuset på tavlan är högre än i verkligheten och rensat från många takkupor och skorstenar. Den stora byggnaden, i grågröna toner, är det dominerande innehålllet i bilden, som för övrigt visar en utsikt mot den centrala staden.

Det italienska motivet, ”Såpbubblor”, målades i en liten stad nära Ancona vid Adriatiska havet. Vera Nilsson bodde här på ett stipendium 1927–1928. Bilden visar en terrass med öppning mot ett rostbrunt berg under en lila himmel. Dottern Catharina blåser såpbubblor. På golvet ligger två i grönt insvepta dockor. Det tunga berget utan växtlighet fanns inte utanför fönstret uppger Göran M Silfverstolpe i boken ”Vera Nilsson” (Uddevalla 1986), utan är en minnesbild från resor i Italiens bergstrakter. Färgerna på Vera Nilssons tavlor är relativt väl återgivna. Frimärkena är dock genomgående ljusare än originalen.

Isaac Grünewald

På bilden av gubbhuset ser man till vänster en mörk kupol. I huset under kupolen hade Isaac Grünewald en tid ateljé och målarskola. Hans självporträtt från 1912 är uttrycksfullt också i förminskning, med sitt ovanliga perspektiv och sina förskjutna proportioner. Grünewald hade under sin paristid varit elev hos Matisse. ”Det sjungande trädet” bär spår av läraren och är kanske också påverkat av Kandinsky som ställde ut i Stockholm 1915, det år då målningen kom till. Motivet är Berzelii

park. Trädet lyser i rött på originalet, frimärket är mera brunt.

Häftet ger en komprimerad bild av den parisiska konstvärlden i början av seklet, i svensk tappning. Kompositionen är genomtänkt. De täta motiven i mitten flankeras av lättare bilder. Det stabila huset motvägs av porträtten och det bruna berget står som kontrast mot de färglysende målningarna av Dardel och Grünewald. Porträtten är sinsemellan olika; ett är ytmässigt och ett har betonad volym. Man hade möjlighet att jämföra frimärkena med originalen på Postmusei utställning Svensk 1900-talskonst hösten 1988 och kunde se att färgåtergivningen var god.

Europa 88

De årligen återkommande Europafrimärkena utkom den 25 augusti. De europeiska post- och teleförvaltningarnas förening CEPT hade denna gång valt temat Transport och kommunikation, ett område som man varit inne på 1984, fast då i mera teoretisk form. Det svenska bidraget 1988 var två frimärken med järnvägsmotiv, dels snabbtåget X2 och dels det gamla ångloket BDJ4 från Bredsjö-Degerfors järnväg, tillverkat 1887.

Förslag inkom från John Melin & Anders Österlin och från Tom Hultgren. Det blev emellertid Ulf Wahlgren som tecknade frimärkena. Han är nyrealist och är känd för naturtroga avbildningar av bilar, särskilt skrotbilar. Snabbtåget är tecknat i brant perspektiv. Det är omgivet av fartränder men ger ändå intryck av att stå stilla vid en perrong. Ångloket är avbildat

Europa 88. Snabbtåget X2 som är avsett att sättas i trafik hösten 1990. Frimärket trycktes i två valörer med olika färgsatt bakgrund. Det gamla smalspåriga ångloket. Europamärkena tecknades av Ulf Wahlgren och graverades av Zlatko Jakus.

Tornsvala. Teckning: Petter Pettersson. Gravyr: Lars Sjöblom.

Förslag av Petter Pettersson till tornsvalan.

i ännu kraftigare lutning och är mycket beskuret. Konstnären har berättat i en tidningsintervju att han som liten hade sett loket och huset i bakgrunden, som är lokstallet i Nora. Han tecknade det hela ur det lilla barnets perspektiv.

Tornsvala

Postkontoren ville ha ett högvalörmärke, bl a för att marknadsföra expresstjänsten.

Det blev ett nytt frimärke med valören 20 kronor.

Tommy Östmar kom in med förslag, men man antog i stället Petter Pettersson, som tidigare gjort flera frimärken. Han tecknade en tornsvala, som egentligen är en seglarfågel. Förslagen var utförda i träsnitt och träsnittets struktur följde med i gravyren. Konstnären lät fågelns skugga falla på bakgrunden. Det ansågs i början vara ett positivt element, men det föll senare bort.

Man hade synpunkter på typografin som inte fick bli för markerad. Den skulle i så fall "stoppa svalans flykt". Eva Jern som gjorde typografin ville att märket skulle få orange färg, som en antydning om kvällshimlen. Störningar tvingade tryckeriet att trycka frimärket i violett. Detta, sade konstnären vid ett samtal, tyckte han inte om. Fågeln är dock fin och dess flykt är väl fångad.

Fotboll

VM i fotboll i Sverige 1958 gav anledning till ett frimärke med valören 15 öre, tecknat av Tom Hultgren och graverat av Sven Ewert. Bilden föreställde en anonym spelare och en boll. Till Frimärkets Dag 1988 tog man fram fotbollen på nytt, i ett häftesblock med åtta spelare och tre bollar. Valören på frimärkena hade stigit till 2 kronor 20 öre.

Med foton från fotbollsmatcher som förebild gjorde Lena Holmström, knuten till en annonsbyrå, bilder med ganska bra

Fotboll. Teckning av Lena Holmström. Gravyr av Martin Mörck.

Klubbfotboll. Torbjörn Nilsson t v. Foto: K Melander. Landslagsfotboll. Ralf Edström t v. Foto: K Jonsson. Damfotboll. Pia Sundhage t h. Foto: B Claesson.

tecknade spelare. Bakgrunden blev en enda röra i många färger, väl mycket för det lilla formatet. Ett grepp som inte är ovanligt i reklamsammanhang är att en detalj får stå för något annat. I detta fall har o-et i ordet "fotboll" på några ställen ersatts med bilden av en boll och till och med Ralf Edströms huvud.

Fotboll är inte bara sport utan också affär, beroende av reklaminkomster. ICA-s logotyp på Torbjörn Nilssons tröja väckte mycket kritik. I Svenska Dagbladet och i Göteborgs-Posten klagade en representant från ICA över att logotypen hade tonats ned med blå streck. På Konsum hade man ilsknat till och betecknade händelsen som gratisreklam och sponsring. PFA-s chef Anna-Greta Waldemarsson invände att det vore hyckleri att ta bort tröjreklamen, som ju fanns i verkligheten. Svenska företag hade tidigare figurerat på frimärken. Hon nämnde Tetrapak, Bacho, Volvo, Asea och Saab.

Dan Andersson

Frimärken har många gånger varit äreminnen över våra författare. Bilderna har oftast varit porträtt, ibland med tillägg av någon detalj som syftar på deras diktning. De flesta har varit med på ett enda frimärke. En författare har, något ojämnt, fått ett helt häfte med fem bilder och med sitt porträtt på häftesomslaget. Det kom ut 1977 och kallades I Roslagens famn och är helt och hållet ägnat Evert Taube. Om man ser på frimärksutgivningen som ett mått på en skalds popularitet är Taube främst. Därefter kommer Dan Andersson,

som hyllades med två frimärken 1988, hundra år efter sin födelse.

Märkena tecknades av Inga-Karin Eriksson, som graverade utgåvan Laga skifte 1982. Hon tog fasta på den vanliga uppfattningen om Dan Andersson som den diktande kolaren från de stora ödemarksskogarna. Det större märkets bild är en vid utsikt över granskog och vatten, ett vanligt nationalromantiskt motiv i Andersson ungdom. Texten är poetens egen karaktäristik av sig själv: "En mörkrets och hemlöshetens sångare", romantiskt men inte helt rättvisande. Frimärkets motiv tycks ha förmedlat något av den svenska känslan för skogsmystik, eftersom det vann omröstningen om Sveriges populäraste frimärke 1988.

Det andra frimärket har också med skogsarbetet att göra, men bara i en liten detalj. Figuren till höger är en kolmila. Porträttet togs när Dan Andersson hade lämnat finnmarken. Han var 28 år och hade debuterat med "Kolarhistorier" 1914 och hade utgivit "Kolvaktarens visor". Hans utveckling ledde från hemtraktens inbundna religiositet till bl a indisk religionsfilosofi mot slutet av hans korta liv. Med inslag av denna läras stoicism och dröm om bot och rening skrev han året före sin död dikten "En vaknatt". Den andra strofen, i form av en handskrift i ett brev, utgör bakgrund i frimärksbilden. Strofen börjar: "Det är en nåd att svår och lång/vår väg, o Gud du gjort/ att all vår gång blir tunga steg/ mot evighetens port. . .". Avslutningen är en bön om mera prövningar.

Dan Andersson. Från finnskogarna. Porträtt av Dan Andersson av Konrad Öberg. Milan efter pärmillustration på Waldemar Bernhards "En bok om Dan Andersson". Stockholm 1941. Manuskriptet till dikten återgivet i Gösta Ågren, "Dan Anderssons väg". Falköping 1988 (ny utg.). Teckning av Inga-Karin Eriksson och gravyr av Czeslaw Slania.

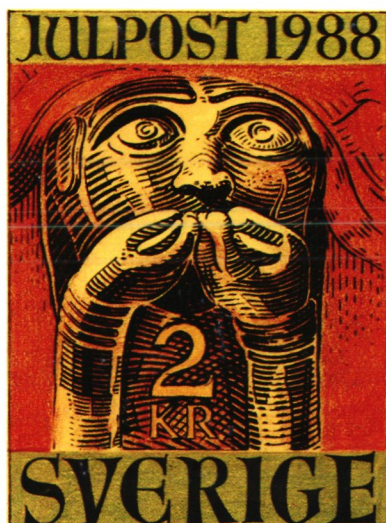
Julpost

När årets julfrimärken förbereddes var det sagt att bilderna skulle vara enkla, med kristen anknytning, och att de skulle kunna förstås av barn. Änglar och madonnor från Albertus Pictors kalkmålningar var

Julpost. En frimärkstriptyk. Tecknare: Mats Rehnman. Gravvör; Zlatko Jakus. Ängeln och herdarna. Betlehemsstjärnan. Det glada budskapet. De tre vise männen. Den heliga familjen. Herdarnas hyllning.

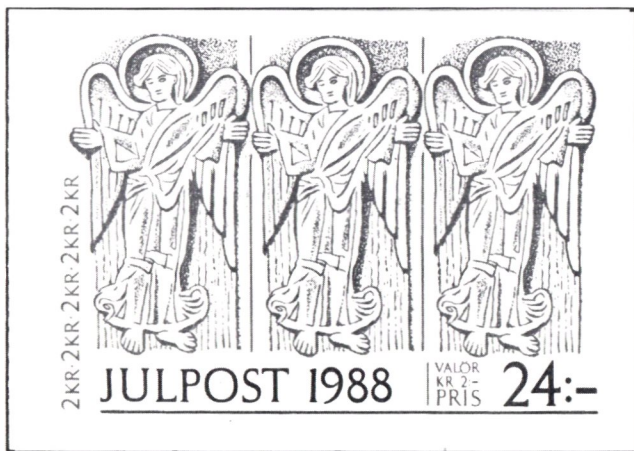
på tal, men ansågs för sofistikerade. Man kom tydligen inte ihåg att julmärkena 1985 hade sådana motiv. Eva Jern föreslog fabeldjur av det slag man kan se på den medeltida dopfontens fot. Antagen blev en liten bildberättelse om Jesu födelse, tecknad av Mats Rehnman. Hans förslag

Förslag av Eva Jern.

ansågs ha lugn, klarhet och renhet, med inslag av medeltida och österländsk bildtradition.

Frimärksblockets komposition påminner om ett medeltida altare, med mittstycet omgivet av två flyglar. På de övre märkena skildras ängelns budskap till herdarna och naturens glädje, symboliserad av sjungande fåglar. Stjärnan visar vägen till stallet. Nedtill visas de tre vise männen och herdarnas hyllning till den nyfödde, tillsammans med Maria och Josef. Bilderna av djuren och en ängel går över från ett märke till ett annat. En bock, som i den medeltida traditionen är en symbol för det onda, har råkat komma med. Över det he-

Frimärkshäftets illustration.

Ängel från dopfunten i Atlingbo på Gotland.
Foto: Erik Nylén, Gotlands Fornsal.

la lyser den sexuddiga Betlehemsstjärnan. Mönstret är medeltida, men figurerna har en nutida prägel. De är stiliserade och tecknade i hela färgplan. Man kan t ex påminnas om altartavlor av Waldemar Lorentzon.

Typografin som även den är nutida gjordes av Jan Magnusson. Han tecknade också omslaget till frimärkshäftet, med en riktigt medeltida ängel, upprepad tre gånger. Frimärkena blev i trycket något blekare än på förlagorna.

Nobelpristagare-kemi

Nobelfrimärkenas utgivning fortsätter i den form som introducerades 1982. Pristagare från skilda år med gemensamt ämnesområde samlas i häften. Ett sådant, med fyra märken, trycktes och kom ut i

november 1988. Formgivare var Urban Frank, som 1979 började som frimärkstecknare med den grönfläckiga paddan och som 1984 illustrerade detaljer i människokroppen på tre frimärken i Nobelseerien.

Franks förslag ansågs ha bra pedagogisk form. Han gjorde vad som är möjligt för att översätta Nobelpristagarnas upptäckter till frimärksbilder. Om bilderna når ända fram till oss lekmän är en annan sak. Man kan fatta att mannen på det första frimärket är en arkeolog som har grävt fram krukor och ett skelett. Men att skulpturen av farao Tutanchamon är skuren i trä framgår inte av bilden. Detta har emellertid ett sammanhang med kurvan till vänster. Den talar om att den radioaktiva isotopen kol-14 med tiden minskar i död materia. Genom att mäta mängden kol-14 kan man få veta när skelettet upphörde att vara människa och när trädet som blev ämne till skulpturen högs.

Med ett liknande symbolspråk försöker tecknaren att berätta om upptäckter som innebär möjlighet att ge önskade egenskaper åt industriproducerade plaster, att man i ett elektronmikroskop kan göra proteinsyror och nukleinsyror synliga, och slutligen att det påvisats att det kan uppstå en spontan ordning i materia utan kemisk jämvikt. Frimärkena kan ha stort intresse för sitt innehåll, mindre som bilder.

Nobelpristagare – Kemi.
Teckning av Urban Frank. Gravyr av Martin Mörrck.

Willard Frank Libby (1908–1980). Nobelpris 1960. Kol-14 metoden. Karl Ziegler (1898–1973) och Giulio Natta (1903–1979). Nobelpris 1963. Underlättande och styrning av kemiska reaktioner. Aaron Klug (f 1926). Nobelpris 1982. Elektronmikroskopi. Ilya Prigogine (f 1917). Nobelpris 1977. Spontan ordning ur kaos.